

Kjell Venås: *Sigurd Kolsrud*
Oslo: Novus Forlag, 2005. 320 sider

Meldt av Unn Røyneland

Denne boka om mannen, forskaren, debattanten og målreisaren Sigurd Kolsrud (1888–1957) er den fjerde i rekkja av forskarbiografiar om språkgranskarar og nynorske målreisarar frå Kjell Venås si hand. Venås har tidlegare skrive om liva og verka til Ivar Aasen (1996), Marius Hægstad (1992) og Gustav Indrebø (1984). Sigurd Kolsrud var, som Marius Hægstad, professor i nordisk målvitskap ved Universitetet i Oslo. Kolsrud hadde dette embetet i heile 35 år, frå 1923 til han døydde 69 år gamal i 1957. Biografen, Kjell Venås, har sjølv hatt denne stillinga i lang tid (1972–1997).

Oppbygging og innhald

Fagbiografien om Sigurd Kolsrud er sett saman av elleve tematisk organiserte kapitlar som tek opp ulike sider ved den faglege verksemda til Kolsrud. Han omtalar m.a. Kolsrud som fagbyggjar, skribent, opposent og utgjevar. Det første og det siste kapitlet har likevel ein noko meir personleg og ålmann karakter. I det første kapitlet, “Vokstertid”, tek Venås føre seg tida frå barneåra og fram til Kolsrud blir professor. Her får vi innsyn i familiebakgrunn, oppvekst, ambisjonar og evner, og vi får eit innblikk i det miljøet fagmannen og målmannen Kolsrud vart forma i. Kolsrud kom tidleg med i målarbeidet og byrja å skrive landsmål sommaren 1907, samtidig med at han tok til å studere filologi i Kristiania. I det siste kapitlet, “Forskar og menneske”, kjem Venås attende til bakgrunn og oppvekst, men går vidare med å handsame tida hans som nynorskeprofessor. Her skriv Venås om Kolsrud sin posisjon i fagmiljøet, hans manglande produktivitet og mangelfulle samarbeidsevner.

Det andre kapitlet tek føre seg Kolsrud som formidlar og målmann. I tida før han vart professor, var Kolsrud svært aktiv i det offentlege ordsiftet om målsak, målreising og prinsipp for normering. Han skreiv til dømes jamleg i bladet *Den 17de Mai* der han mellom anna argumenterte for tanken om ei eiga målreising på Austlandet. Kolsrud var sjølv austlending – fødd på Østre Toten med far frå Valdres og mor frå Gran på Hadeland.

I det tredje kapitlet, “Rettskrivingsnorma”, skildrar Venås Kolsrud sitt mål- og normeringssyn i tidlege og seinare år. Kolsrud engasjerte seg sterkt i rettskrivingsnormeringa særleg i trettiåra. Som austlending meinte han i førstinga at normeringa av landsmålet måtte basere seg meir på austlandsmåla, men i takt med at han vart meir oppteken av einskap og indre samanheng i skriftspråket, gjekk han etter kvart over til eit meir tradisjonalistisk syn, og vart ein ihuga motstandar av 1938-rettskrivinga, der ein del austlandsdrag vart lanserte.

I det fjerde kapitlet, “Innføring i språkvitskap”, fortel Venås om oppbygginga, innhaldet i og mottakinga av *Maal og Maalgransking* (1922), eit språkvitskapleg og språk-

filosofisk skriftstykket retta mot ålmenta. I denne boka, som biografen vurderer som eit viktig bidrag, tek Kolsrud mellom anna opp spørsmål av språkpsykologisk og sosiolingvistisk art som først mykje seinare skulle kome på den språkvitskaplege dagsordenen. *Nynorsken i sine målføre* (1951), som er ei innføringsbok i norsk målførekunnskap, blir også utførleg omtala i dette kapitlet. Kolsrud hadde tankar om å skrive ei slik innføring alt i 1925, men den kom altså først i 1951 – noko som etter alt å dømme var symptomatisk for Kolsruds publiseringstakt.

Det kanskje viktigaste bidraget til Kolsrud som nynorskprofessor ved Universitetet i Oslo, nemleg arbeidet han la ned for å etablere og drive Norsk Målførearkiv (1936/37) og Norsk Ordbok (1930), blir handsama i kapittel 5 og 6. Kolsrud hadde tidleg (alt i 1914) ein visjon om å skape eit vitskapleg institutt for å arbeide med målføretilfang, og i 1936/37 bar arbeidet hans frukter. I dette kapitlet gjer Venås detaljert greie for planane for arkivet og vegen fram til etableringa. I 1934 var Kolsrud nær ved å stikke kjeppar i eigne hjul fordi han kjende seg såra og fagleg underkjent ved at Kollegiet ønskte ein litt annan profil for arkivet enn det han opphavleg hadde planlagt. I eit brev til departementet skreiv Kolsrud at “eg for min part ynskjer aa faa framlegget teke attende” (s. 128). Medan Kollegiet ønskte “en snarlig *innsamling* av folkemaalet” (s. 128), ville Kolsrud at arkivet skulle samle og registrere det som var skrive om norske målføre i bygd og by. Enden på visa var at Kolsrud ikkje fekk viljen sin. Venås er kritisk til Kolsrud si rolle her og skriv: “Skal ein gå inn på kor klok ein slik reaksjon som dette frustrasjonsbrevet hans var, må ein gje det terningkast 0.” (s. 128). Kartlegging og skildring av dialektar og gransking av den geografiske utbreiinga av ulike dialekttrekk vart viktige arbeidsoppgåver for målførearkivet. I 1951 vart arbeidet med eit norsk dialektatlas sett i gang – eit arbeid *Norsk målførearkiv* aldri kom i hamn med. Nokre år før målførearkivet vart etablert, starta arbeidet med *Norsk Ordbok* (1930), ei ordbok over ordtilfanget i norske dialektar og nynorsk. Også i dette arbeidet var innsatsen til Sigurd Kolsrud sentral. Han stod for leiinga i ti år (1931–1941) og arbeidde mykje med å byggje opp nettverket av heimelsfolk som sende inn ordsetlar til setelarkivet. Ved utgangen av trettiåra, då grunnmanuskriptet til ordboka nærma seg fullføring, oppstod det usemje mellom Kolsrud og tilsynsnemnda for ordboka. Nemnda, med Olav Midttun i spissen, meinte at arbeidet med ordboka gjekk for sakte, og at det burde lagast eit noko mindre ordboksverk enn det Kolsrud sikta mot. Usemja enda med at Kolsrud trekte seg frå arbeidet med Norsk Ordbok.

I kapittel sju, “Austlandsmål”, omtalar Venås dei ulike skriftera Kolsrud hadde om austlandske dialektar. Nokre av desse skriftstykkene hadde reint opplysningsføremål, medan andre var meir vitskaplege og språkhistoriske. Nokre av utgreiingane om enkelte dialektar, som *Eidsvollsmaalet* (1916) og *Målet i Sørums* (1961), er diakront orienterte dialekt-skildringar som tek utgangspunkt i språkhistorisk dokumentasjon, medan andre utgreiingar, som “Valdresmaalet” (1923) og *Landingsmaalet* (1922), er meir synkront orienterte. Felles for dei er likevel at dei var meint for ålmenta, men at dei nok inneheld for mange fagtermar til å vere gode folkeopplysingsskrift. Det arbeidet Kolsrud sjølv sette høgast, var “Romeriksmaalet” (1932), som Venås skildrar som “eit prototypisk døme på junggrammatisk målskildring” (s. 184). Noko av kritikken som har vorte retta mot Kolsrud, var at han var lite open for nye teoretiske retningar, men heldt fast ved den junggrammatiske skuleretninga i heile sin akademiske karriere (jf. Haugen 1948, Jahr 1996, Hovdhaugen 2000). Venås refererer denne kritikken, men tek i hovudsak Kolsrud i forsvar.

Kapitla 8, 9 og 10 tek føre seg Kolsrud som opponent, utgjevar og skriftgranskar. Kolsrud var aktiv som opponent ved doktordisputasar i løpet av alle dei 35 åra som nynorskprofessor ved Universitetet i Oslo, men det var først mot slutten av karrieren at

han ville publisere nokre av desse opposisjonane. Den opposisjonen Kolsrud kanskje er mest kjent for, er den han hadde i samband med Hallfrid Christiansen sitt forsvar av avhandlinga om *Gimsøy-målet*. Det har vorte hevda at Kolsrud var urimeleg negativ og uforståande til det nyskapande ved avhandlinga til Christiansen.

Kolsrud, som hadde sin første jobb som førstearkivar ved Riksarkivet, arbeidde heile karrieren med å gje ut tekster frå ulike lag av samfunnslivet – særleg frå kyrkjeleg og rettsleg verksemd. I kapittel 9 gjer Venås grundig greie for Kolsrud som utgjevar. I det siste av dei tematisk organiserte kapitla tek Venås opp Kolsrud som skriftgranskar. Symptomatisk nok kom sju av dei ni bidraga om skriftspråk som blir omtala, ut i perioden før Kolsrud vart tilsett som professor. Perioden frå han vart tilsett i 1923 og fram til 1950, var generelt prega av skrivetørke og publiseringsvegring, noko som Venås skriv ein del om i det aller siste kapitlet i biografien: “Forskar og menneske”. Særleg i dette avsluttande kapitlet kjem det fram at Kolsrud kunne vere brå og stridig, og at han ikkje alltid var lett å samarbeide med. Kolsrud melde seg ut av fleire nemnder grunna samarbeidsproblem, braut avtalar og var vanskeleg å få svar frå. Det kan synast som om Venås nærast motviljug skriv om desse meir vanskelege sidene ved Kolsrud, og han går langt i å prøve å unnskylde framferda til Kolsrud.

Kritiske merknader

Venås skriv lettfatteleg og godt, men framstillinga ber likevel preg av å vere i overkant refererande og lite diskuterande. Framstillinga er svært detaljrik. Dette er på den eine sida imponerende og gir fagleg tyngd og truverd, men på den andre sida kan det verke noko overveldande og uformidla. Ein kunne kan hende ønske seg ei større grad av filtrering av stoffet, slik at lesaren ikkje står i fare for å drukne i detaljar. Det er dessutan ein tendens til at det blir gitt meir informasjon enn lesaren strengt teke treng – somtid i form av sjølvsaigde utsegner: “At interessene åt brørne Oluf og Sigurd Kolsrud fall så mykje saman, kan ha å gjera med arv og likt heimemiljø. Det er klårt at den eldste av dei, Oluf, var med og skapte miljø for Sigurd” (s. 58), og sameleis “det folk les, vil sjølv-sagt påverke dei, ikkje minst studentar” (s. 291).

Venås prøver å tilbakevise kritikk frå ulike hald om at Kolsrud var vitskapleg konservativ og lite open for nye straumdrag og tenkjemåtar, at han var sjølvrådig og vanskeleg å samarbeide med, og at han var lite produktiv og lite progressiv (jf. Jahr 1996, Karlssen 1998, Hovdhaugen 2000). I forsøket på å forklare og forsvare Kolsrud kjem Venås innimellom i skade for å gjere kritikken endå skarpere. Det kan tykkjast som om Venås i staden for eit forsvar innimellom desavuerer Kolsrud og fråkjenner han innverknad og autoritet. Som tilsvaret til kritikken om at Kolsrud var lite fornyingsviljug og dermed verka sementerande og stagnerande på fagmiljøet, hevdar t.d. Venås at Kolsrud ikkje var ein særskilt dominerande figur innafor fagmiljøet, at han ikkje hadde så stor innverknad og dermed ikkje fekk gjort så stor skade. Venås skriv at *Maal og maalgransking* (1922) “vart lite lesen” (s. 289) og at innføringsboka til Kolsrud *Nynorsken i sine målføre* (1951) “vart lite brukt som vanleg lærebok” (s. 291), og at desse bøkene derfor ikkje kan ha hatt nemneverdig påverknad i miljøet. Vidare skriv Venås at Kolsrud ikkje kan ha påverka kollegaer som D. A. Seip, Magne Oftedal, Knut Liestøl og Olav Midttun mykje m.a. fordi “kollegaene var for suverene til å lata seg påverke” (s. 294). Det kan vere nærliggjande å spørje seg kvifor Kolsrud fortener ein biografi dersom det er slik at han var såpass lite viktig og hadde så lite påverknad på kollegaer og studentar.

Kolsrud skal ha vore svært lite open for faglege nyovringar og fagleg fornying generelt. Han var ein varm tilhengar av den junggrammatiske skulen og såg med skepsis på strukturalismen. Han var også svært skeptisk til metodiske endringar og nye tekniske

hjelpemiddel. Han skal t.d. så lenge han levde ha sett seg imot å bruke lydbandopptakar ved innsamling av dialektmateriale. Ifølgje Venås hadde Kolsrud “[...] gjennom eit langt liv late fonetiske inntrykk gå beint frå øyra til blyant og papir, og han kan ha vore redd for at maskinar som kom imellom, kunne verke uheldig inn på persepsjonen av fine lydnyansar.” (s. 286). Til dette kommenterer Venås: “Det er råd å skjøna ein slik tanke utan å tolke han som uttrykk for ei håplaut konservativ innstilling.” (s. 286). Når ein veit kor vanskeleg det kan vere å oppfatte fine fonetiske forskjellar, og kva for eit heilt essensielt hjelpemiddel lydopptak er for å gjennomføre reliable analysar, blir dette forsvaret av Kolsruds bakstreverske metodesyn vanskeleg å forstå – i alle fall etter 1950 då teknologien på området betra seg monaleg. I eit ytterlegare forsøk på å forsvare Kolsrud skriv Venås at: “[...] konservatisme – forstått som vilje til å halde på det som er prøvt, og varsemd med å ta opp noko nytt og urøynt – ikkje er diskvalifiserande anten fagleg eller menneskeleg.” (s. 286). Det er sjølvsagt i mange samanhengar viktig å forvalte tradisjon og vere varsam med å kaste seg på motebølgjer. På den andre sida er det ei heilt sentral oppgåve for ein som sit i eitt av svært få professorat på eit felt, å vere mottakeleg for og engasjere seg i fagleg utvikling. Intellektuell nyfikne og vilje til å drøfte og revidere metode, teori og vitskapleg praksis bør vere viktig for einkvar som vil drive med forskning. Slik Kolsrud står fram i biografien, har han openbert lukkast dårleg i å balansere omsyna til tradisjon og fornying. Det kan verke noko underleg at Venås ikkje er meir kritisk til Kolsruds vitskaplege verksemd på dette punktet. Det forsøksvise forsvaret av Kolsrud verkar heller ikkje heilt overtydande.

Etter det Venås skriv, var Kolsrud svært sjølvkritisk og hadde høg publiseringsterskel (s. 278–282). Kolsrud skreiv t.d. følgjande i eit brev til ein kollega: “Nei, eg kann so lite at det er trist aa tenkje på det, eg er so uhuga mange gonger at eg har lyst til aa søkje meg inn i arkivet att” (s. 282). Som kommentar til dette seier Venås: “Dette var ikkje koketeri, men vel uttrykk for ei kjensle kven som helst kunne ha i ei tung stund.” (s. 282). Dette har nok Venås mykje rett i, men hos Kolsrud verkar det ikkje å vere ei kjensle som berre dukka opp av og til, men eit gjennomgåande trekk som verka hemmande på gjerninga hans som professor. I perioden mellom 1923 og 1950, dvs. i det meste av den tida han sat som nynorskprofessor ved Universitetet i Oslo, publiserte Kolsrud mest ingenting av vitskaplege arbeid.

Kolsrud har, som nemnt ovanfor, vorte kritisert for å ha vore urimeleg negativ og uforståande til det nyskapande ved avhandlinga til Hallfrid Christiansen. Venås forsøker å tilbakevise noko av denne kritikken og hevdar at Kolsrud slett ikkje var så negativt stemt. Her viser han m.a. til at Kolsrud seinare støtta Christiansen i arbeidet med boka om norske dialektar (Christiansen 1946–48). Kolsruds kommentar til Didrik Arup Seip om at “Frau Christiansen, die doch ein ziemlich schlechtes Mundartenbuch geschrieben hat”, forklarar Venås med at Kolsrud skreiv dette medan han var “tung i hugen og allment umild” (s. 209). Det er for det første nærliggjande å spørje kvar Venås har dette ifrå, og for det andre om det eigentleg gjer saka noko betre. Generelt skildrar Venås Kolsrud som ein fagleg solid, men streng og pedantisk opponent med liten sans for stilistisk eleganse. Kolsrud fokuserte stort sett på negative funn, feil og manglar på mikronivå, medan ei meir overordna og prinsipiell vurdering av dei aktuelle arbeida vantar. På spørsmål om kvifor Kolsrud ikkje underkjende fleire avhandlingar han tydeleg var svært negativ til, seier Venås: “Det kan vera eit utslag av at Kolsrud på botnen var mild og overberande, og at det ville gjera han hjarteleg vondt å gå imot nokon som med ein viss grunn aspirerte til ein akademisk grad” (s. 227–8). Det går ikkje fram at Venås har noko belegg for å hevde dette, og utsegna kjem derfor til å stå fram som spekulasjon og ugrunna psykologisering. Det ville dessutan ha vore sterkt kritikkverdig dersom det var slik at Kolsrud delte ut doktorgrader av godhug eller medkjensle.

Gjennom boka kjem det fram mange prov på at Kolsrud var ein hårsår, strid og vanskeleg mann å samarbeide med, men også dette forsøker Venås dels å tone ned og dels å forsvare utan at det verkar heilt overtydande. Berre når det gjeld Kolsruds forsøk på å trekkje søknaden om å etablere eit norsk målførearkiv, er Venås utvitydig kritisk (jf. ovanfor).

Fagbiografien om Sigurd Kolsrud er kan hende aller mest interessant som tids- og miljøskildring. Venås skriv godt og engasjerande om sentrale saker, stridar og motsetnader i tida. Dette er forvitneleg lesnad, men framstillinga er til tider så detaljert at ein som lesar kan stå i fare for ikkje å sjå skogen for berre tre. Framstillinga kunne nok ha tent på å bli løfta ein del ved å vere noko meir prinsipiell og kritisk vurderande og litt mindre detaljfokusert.

Litteratur

- Christiansen, Hallfrid. 1933. *Gimsøy-målet: fonologi og orddannelse*. Skrifter utg. av Det Norske videnskapsakademi i Oslo II, 1932, 3. Oslo: Dybwad.
- . 1946–48. *Norske dialekter* I–III. Oslo: Tanum.
- Haugen, Einar. 1948. Norwegian dialect studies since 1930. *Journal of English and Germanic Philology*, 47, 68–79.
- Hovdhaugen, Even, Fred Karlsson, Carol Henriksen & Bengt Sigurd. 2000. *The History of Linguistics in the Nordic Countries*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Jahr, Ernst Håkon. 1996. Nynorsk språkforskning – en historisk oversikt. I Carol Henriksen m.fl. (red.). *Studies in the development of linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden: papers from the Conference on the History of Linguistics in the Nordic Countries, Oslo, November 20–22, 1994*. Oslo: Novus.
- Karlsen, Knut E. 1998. Hallfrid Christiansen – offer for eit manglande paradigmeskifte i nordisk språkvitskap i Noreg. I K.E. Karlsen (red.). *Mål og middel i nordisk språkvitskap: artiklar frå ein dugnad i faghistorie under Møte om norsk språk 7 i Trondheim 21. november 1997*, 29–44. Bodø: Høgskolen i Bodø.
- Kolsrud, Sigurd. 1922. *Maal og Maalgransking*. Oslo: Samlaget.
- . 1932. *Romeriksmaalet. Særtrykk av Norske bygder*. III.
- Venås, Kjell. 1984. *For Noreg og Ivar Aasen: Gustav Indrebø i arbeid og strid*. Oslo: Novus.
- . 1992. *I Aasens fotefar: Marius Hægstad*. Oslo: Novus.
- . 1996. *Då tida var fullkomen: Ivar Aasen*. Oslo: Novus.

Unn Røyneland
 Institutt for lingvistiske og nordiske studium
 Postboks 1102 Blindern
 0317 OSLO
 unn.royneland@iln.uio.no